Dil ve Edebiyat Araştırmaları | Journal of Language and Literature Studies
Sayı/Issue: 33 - Spring 2026, 57-70
DOI: 10.30767/diledeara.1819649 | **ISSN:** 1308-5069 **E-ISSN:** 2149-0651 Araştırma Makalesi / Research Article

Tomris ve Kirus'ta Zıt Anlamlılığın İşlevleri Üzerine Bir İnceleme

A Study on the Functions of Antonym in Tomris and Kirus

Zeliha GADDAR*

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bölümü, Çankırı, Türkiye.
e-posta: zgaddar@karatekin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4707-8895
ROR ID: ror.org/011y7xt38

Gönderilme Tarihi / *Received Date*
07.11.25
Kabul Tarihi / *Accepted Date*
23.02.26
Yayım Tarihi / *Publication Date*
21.03.2026

Atıf/Citation: Gaddar, Z., Tomris ve Kirus'ta Zıt Anlamlılığın İşlevleri Üzerine Bir İnceleme *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 33, 57-70
doi.org/10.30767/diledeara.1819649

Hakem Değerlendirmesi:
İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme.
Çıkar Çatışması:
Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek:
Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Peer-review:
Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest:
The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support:
The author declared that this study has received no financial support

Dil ve Edebiyat Araştırmaları
Dergimizde yayımlanan makaleler CC-BY-NC-ND lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Language and Literature Studies
The articles published in our journal are published as open access under the CC-BY-NC-ND license.
tded.org.tr | 2025

Öz

"Tomris ve Kirus" adlı eserde Türklerin en önemli atalarından biri olan Alp Er Tunga'nın torunu olarak tanınan Tomris Hatun'un hikâyesi anlatılmaktadır. Bu çalışmada Tomris ve Kirus hikâyesindeki zıt anlamlı sözcükler söz dizimsel olarak gerçekleştirdikleri söylemsel işlevlerine göre incelenmiştir. Varlıkları ve kavramları benzer veya farklı özelliklerine göre sınıflandırma sisteminin dile yansıması olan zıt anlamlılığın işlevleri üzerine çeşitli dillerde çalışmalar yapılmıştır. Türkçe temelli olarak zıt anlamlılığın söylemsel işlevlerini tespit etmeye yönelik çalışmalar, Türkçede bu konu ile ilgili çok çalışma yapılmamış olması açısından önem taşımaktadır. Tomris ve Kirus hikâyesinde zıt anlamlı sözcüklerin tanıklanan söylemsel işlevleri şunlardır: Yardımcı zıt anlamlılık, eş güdümlü zıt anlamlılık, karşılaştırma, dönüşüm, ayırt edicilik, eş zamanlılık, çatışma, uç değer, denklik, sürerlik, ikili sınıflandırma, nedensellik, olumsuzlayıcılık, ortalama, iş birliği. Eş güdümlü zıt anlamlılık işlevi 20 örnekle kullanım sıklığı en yüksek işlev olmuştur. Kullanım sıklığı en yüksek diğer iki işlev ise 13 örnekle yardımcı zıt anlamlılık işlevi ve 14 örnekle dönüşüm işlevidir. Eş zamanlılık, denklik ve ortalama işlevleri ise birer örnekte gözlemlenmiştir. Kullanım sıklığı en yüksek olan zıt anlamlı çiftler 9 örnekle erkek/kadın, 6 örnekle gök/yer, 4 örnekle oğul/kız, ana/baba, 3 örnekle sağ/sol, gece/gündüz, git-/dön- çiftleridir. Eylemlerden oluşan zıt anlamlı çiftlerin hareketle bağlantılı olarak dönüşüm işlevinde daha aktif bir şekilde görüldüğü saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tomris ve Kirus, anlam bilim, zıt anlamlılık, söylemsel işlev, dikotomi

Abstract

The work titled "Tomris and Kirus" tells the story of Tomris Hatun, who is known as the granddaughter of Alp Er Tunga, one of the most important ancestors of the Turks. This study examines the antonyms in the story of Tomris and Kirus syntactically according to their discursive functions. Studies have been conducted in various languages on the functions of antonyms, which are the language reflection of the system of classifying entities and concepts according to their similar or different characteristics. Studies aimed at determining the discursive functions of antonyms based on Turkish are important as there are not many studies on this subject in Turkish. The discursive functions of antonyms witnessed in the story of Tomris and Kirus are as follows: Ancillary antonymy, coordinated antonymy, comparison, transformation, distinctiveness, simultaneity, conflict, extreme value, equivalence, continuity, binary classification, causality, negation, average, cooperation. The coordinated antonymy function was the function with the highest frequency of use, with 20 examples. The other two functions with the highest frequency of use are the ancillary antonymy function with 13 examples and the transformation function with 14 examples. The simultaneity, equivalence, and average functions were observed in one example each. The antonym pairs with the highest frequency of use are man/woman with 9 examples, sky/earth with 6 examples, son/daughter, mother/father with 4 examples, right/left, night/day, go/turn with 3 examples. It has been determined that antonym pairs consisting of verbs are seen more actively in the transformation function in connection with movement.

Keywords: Tomris and Kirus, semantics, antonym, discursive function, dichotomy

Giriş

Tomris ve Kirus (Tomaris häm Kir) hikâyesi, Karakalpak yazar ve akademisyeni Prof. Dr. Sarıgül Bahadırova tarafından Türk tarihinin en ünlü kadın kahramanı ve hükümdarı olarak bilinen Tomris'i edebî bir metin ve üslup içinde tanıtmak amacıyla yazılmıştır (Uyğur, 2024, s. II). Hikâye, Prof. Dr. Ceyhun Vedat Uyğur tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Zıt anlamlılık, varlıkları ve kavramları benzer veya farklı özelliklerine göre sınıflandırma sisteminin dile yansımasıdır. Zihnin bu sınıflandırma sürecinin doğal bir sonucu olarak bir varlık ya da kavram açıklanırken zıt anlamlısı kullanılır. Günay Karaağaç'a (2016, s. 696-697) göre "anlamda karşıtlık, anlamla birlikte ulaşılan bir bilgidir. Her bilgi, karşıt bilgiyle doğar; bu yüzden karşıtlık bilgilerimizde en temel komşuluktur."

Clark'ın (1970, s. 275) "minimum kontrast kuralı (the minimal contrast rule)"na göre zıt anlamlı sözcükler arasında minimum seviyede karşıtlık bulunur. Örneğin kadın/erkek zıt anlamlı sözcükleri insan ve yetişkin olma özelliği bakımından benzerlik, cinsiyet yönünden karşıtlık gösterir. Zıt anlamlılık ve türleri konusunda farklı tanım ve açıklamalar yapılmıştır (Vardar, 2002, s. 130-131). Yön gösteren (aşağı/yukarı, ileri/geri), dereceli (sıcak/ılık/serin/soğuk, açık/aralık/kapalı), ilişkisel (almak/satmak, satılık/kiralık), ikili, kutupsal (canlı/ölü, oğlan/kız), biçimsel ilişkili (sorumluluk/sorumsuzluk, paralı/parasız) gibi sözcük düzeyinde karşıtlık türleri belirlenmiştir (Aksan, 2009, s. 129-131).

Zıt anlamlı sözcükler anlam bilimsel ve göndergesel ilişkilere göre yapılan sınıflandırmalardan farklı olarak cümle içinde eş görünümlü (bir arada) kullanım ilişkilerine göre sınıflandırılmıştır.

Zıt anlamlı sözcüklerin metin içerisinde söz dizimsel olarak gerçekleştirdikleri söylemsel işlevler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Jones'in (2002) zıt anlamlı çiftlerin derlem tabanlı örnekler üzerinden söylemsel işlevlerini tespit etmeye yönelik çalışması, bu konuda yapılan birçok çalışmanın hareket noktası olmuştur.

Jones'un (2002, s.180) tespit ettiği zıt anlamlılığın söylemsel işlevleri kullanım sıklığı çok olandan az olana doğru şu şekilde sıralanmaktadır: Yardımcı zıt anlamlılık %38,7, eş güdümlü zıt anlamlılık %38,4, karşılaştırmalı zıt anlamlılık %6,8, ayırt edici zıt anlamlılık %5,4, dönüşümlü zıt anlamlılık %3,0, olumsuzlayıcı zıt anlamlılık %2,1, uç değer zıt anlamlılık %1,3, deyimsel zıt anlamlılık %0,8. Jones kullanım sıklıklarına göre ilk iki işlevi birincil işlevler (major categories), diğerlerini de ikincil işlevler (minor categories) şeklinde sınıflandırmıştır. Az sayıda örnekte görülen işlevler ile sınıflandırmaya dâhil edilemeyen örnekleri artık veri [residual database sentences] olarak değerlendirmiştir. Artık veri arda kalan %3,5'lik oranı oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Tomris ve Kirus hikâyesindeki zıt anlamlı sözcükler söylemsel işlevlerine göre incelenmiştir. Zıt anlamlı sözcüklerin esere kattığı anlamsal özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tomris ve Kirus Hikâyesinde Zıt Anlamlı Sözcüklerin Söylemsel İşlevleri

1. Yardımcı Zıt Anlamlılık İşlevi

Yardımcı zıt anlamlılıkta zıt anlamlı çiftlerin cümlede bir başka karşıtlığı oluşturduğu görülür (Jones, 2002, s. 45). Bu tarz cümleler birbiriyle ilişkili iki zıtlık belirtmektedir. Aralarında belirgin bir zıtlık olan asıl zıt anlamlı sözcüklere A-çifti; bu zıt anlamlı sözcükler yardımıyla kurulan ikinci karşıt ilişkili gruba ise B-çifti denilmektedir. "*Yemek yapmayı severim* ancak *bulaşık yıkamaktan nefret ederim*. (I *love to cook* but I *hate doing the dishes*.)" örneğinde sev-/nefret et- zıt anlamlı

çifti (A-çifti) yardımıyla yemek yap-/bulaşık yıka- öbekleri (B-çifti) arasında karşıtlık ilişkisi kurulur (Jones, 2002, s. 46). "Kimi B-çiftleri karşıt olmak bakımından daha güçlü, kimileri ise daha zayıftır" (Akşehirli, 2018, s. 46).

1a. "Kir'in askerleri İran'dan başlayıp İndiya, Margian, Dogda, Baktriya, Arey, Gedros, Sattagid, Arahos, Gandharu'ya kadar geldi, buralardaki şehirleri yakıp harabeye çevirdi, insanlarını öldürüp yok etti, *erkeklerini kul* etti, *kadınlarını dul* etti, zenginliklerini alıp gitti." (s. 11)

1b. "(…) kimse otlağınıza hayvanlarını salıp, *kızınızı dul*, *oğlunuzu kul* edemedi, dedi." (s. 57)

1c. "Eski dönemlerde *yurdu* yalnızca *kadınlar korurmuş*. *Erkekler* çocuk bakıp *ev işleriyle ilgilenirmiş*." (s. 23)

1ç. "*Kadınlar saçlarını dağıtarak*, yüzlerini tırnaklayarak ağladılar; *erkekler saçlarını kazıttılar* (…)" (s. 71)

1d. "*Sabanı*, çiftçi ol diyerek *büyük* oğluna; aybaltayı, bahadır ol diyerek ikinci oğluna; boyunduruğu, hayvancılık yap diyerek üçüncü oğluna; *altın kâseyi* ise yanında kalan en *küçük* oğluna vermiş." (s. 59)

1e. "Önümde yürüsen *heybetim*, *ardımda* yürüsen *gayretim*, tayım, tulbar atım, kartalım, *göklere* uçsam *kanadım*, *yerde* yürüsem *dayanağım*, canım yavrum düşmanın elinde ne hâldesin, diri misin? diye inledi ana yüreği." (s. 47-49)

1a örneğinde erkek/kadın çifti, 1b örneğinde kız/oğul çifti, kul ve dul sözcükleri arasında; 1c-ç örneklerinde kadın/erkek çifti, yurdu koru-/çocuk bakıp ev işleriyle ilgilen- ve saçlarını dağıt-/saçlarını kazıt- öbekleri arasında; 1d örneğinde büyük/küçük çifti, saban sözcüğü ve altın kâse öbeği arasında; 1e örneğinde ön/art ve gök/yer çiftleri, heybet/gayret ve kanat/dayanak sözcükleri arasında karşıtlık ilişkisi kurmaktadır.

Yardımcı zıt anlamlılıkta 1a-e cümlelerindeki gibi iki farklı öge zıt anlamlı sözcükler yardımıyla karşıtlık ilişkisi içerisinde değerlendirilir. Bazı cümlelerde B-çiftinin eş/yakın anlamlı ya da alt anlamlı sözcüklerden oluştuğu görülür.

2a. "*Mitra ayının son*, *Apanam ayının ilk* günleriydi." (s. 3)

2b. "Biz yenilginin nişanı olarak ele geçirdiğimiz yerin kızlarını, padişahı ölmüşse *eşini*, padişahı *yaşıyorsa* ve bize kendi boyun eğerse *kızını* alırız." (s. 5)

2c. "Hizmetkârları *geceleri yeşil*, *gündüz* ise çoğunlukla *gök renkli elbiseleri* tercih ettiğini bilirdi." (s. 13)

2a örneğinde son/ilk zıt anlamlı çifti ile aylar üst anlamlı sözcüğünün alt anlamlıları Mitra ve Apanam ayları arasında karşıtlık ilişkisi kurulmaktadır. 2b'de karşıtlık ilişkisi öl-/yaşa- zıt anlamlı eylemleri sayesinde aile anlam alanı içinde değerlendirilebilecek eş ve kız sözcükleri arasında kurulur. 2c örneğinde ise gece/gündüz çiftinin elbise üst anlamlı sözcüğünün alt anlamlılarından olan yeşil ve gök renkli elbiseler arasında karşıtlık kurduğu anlaşılmaktadır.

B-çiftinin zıt anlamlı sözcüklerden ya da aralarında örtük zıt anlamlılığın bulunduğu sözcüklerden oluştuğu cümlelerde A çiftinin var olan zıtlığı kuvvetlendirdiği görülür.

3a. "Onlar *babalarını Gök* ve Güneş, *analarını yer* diye bilirlerdi." (s. 59)

3b. "Ulu padişahım, *yaya* askerleri önde, *atlıları arkada* yürütüp; Tomaris'in oğlunu önümüze katarak savaşa çıkalım." (s. 61)

3c. "*Ellerine kılıç ve kalkan alan askerler en öndeydi*, onların arkasında okçular, *en sonda* ise *ay balta ve gürz tutanlar* vardı." (s. 67)

3a örneğinde baba/ana zıt anlamlı çifti, Gök ve yer sözcükleri arasında hâlihazırda bulunan zıtlığı kuvvetlendirmektedir. 3b'de A-çiftini oluşturan ön/arka zıt anlamlı sözcükleri yardımıyla yaya ve atlı sözcükleri arasında bulunan örtük zıt anlamlılık vurgulanmakta iken, 3c'de ise en ön/en son zıt anlamlı çifti sayesinde ellerine kılıç ve kalkan alan askerler ile ay balta ve gürz tutan askerler arasındaki örtük zıtlık vurgulanmaktadır.

Yardımcı zıt anlamlılık işlevinde B-Çiftlerinin farklı göndergelere işaret eden aynı sözcükle kurulduğu ve bu göndergelerin karşıtlık ilişkisi içerisinde bulunduğu örneklere de rastlanır.

4a. "*Kulaktan dolma* bilgi başka, *gözle görülen* başka." (s. 7)

4a örneğinde eksiltili olarak bilgi sözcüğü kulaktan dolma/gözle görülen çiftiyle nitelenerek farklı göndergeler arasında karşıtlık ilişkisi kurulmaktadır. Kulaktan dolma bilgi tamlamasının göndergesiyle gözle görülen bilgi tamlamasının göndergesi farklıdır. Bu farklılık kulaktan dolma/gözle görülen zıt anlamlı çifti yardımıyla sağlanır.

2. Eş Güdümlü Zıt Anlamlılık İşlevi

Eş güdümlü zıt anlamlılıkta zıt anlamlı çiftin bir ölçeğin içerimine veya kapsamına işaret ettiği görülür. Zıt anlamlı çift eş güdümlü şekilde kullanılarak işaret ettiği ölçeğin bütün üyelerini bir araya getirmekte ve dışarıda hiçbir üye bırakmamaktadır (Jones, 2002, s. 61). İşlevin hem içerme hem kapsama türünde örtük veya belirgin bir fark etmezlik anlamı vardır (Çetin, 2024, s. 156). Çetin (2024, s.158), içermenin ve, ile, hem ... hem gibi iki unsuru da bünyesinde bulundurmayla ilgili bağlaçlarla kurulduğunu, kapsamanın ise tercihe dayalı veya, ya da, ister...ister gibi bağlaçları kullandığını ancak bu farkın süreklilik göstermediğini belirtmektedir. Eş güdümlü zıt anlamlılık işlevinde zıt anlamlı çiftler yalın hâlde kullanılabilir. Bir ölçeğin tüm üyelerini içine almayı ifade eden işlevin içerme alt türüne ait örnekler aşağıda gösterilmektedir:

5a. "Güneş ışıkları, *gökyüzünden yere*, iğne gibi düşmekteydi ve her yer kazan gibi kaynıyordu." (s. 3)

5b. "Gök, Tarğıtay'dan üç çocuğu yarattıktan sonra *gökyüzünden yere* altından saban, aybalta, boyunduruk ve kâseler indirmiş." (s. 59)

5c. "*Sağa* gitseler Kızıl Kum, *sola* doğru kaçsa Kızıl Kum, ileri gitseler deniz." (s. 3)

5ç. "*Doğu'ya, Batı'ya, Kuzey'e, Güney'e* geçmek." (s. 35)

5a-ç örneklerinde zıt anlamlı çiftler yön ölçeğine işaret etmektedir. 5a-b örneklerinde gökyüzü ve yer zıt anlamlı sözcükleri, yukarı ve aşağı yönlerine gönderim yaparak belirli bir uzamın bütününü belirtir. 5c örneğinde sağ/sol zıt anlamlı çifti iki yönden çevrelemek anlamıyla bir bütünü oluşturur. 5ç örneğinde fetih ve hâkimiyet düşüncesini vurgulamak için Doğu ve Batı, Kuzey ve Güney birleştirilir.

6a. "Komşusu olan *göçebe* ve *yerleşik* halkları ani baskınlarla ele geçirip, kendine bağımlı yaptıktan sonra bunların zenginlik kaynaklarını alarak işe başladı." (s. 5)

6b. "Bu bayramı Massagetlerin *uzaktakisi yakındakisi* biraraya gelip geçirirdi." (s. 25)

6c. "Düşmana saldırmadan önce onlar hakkındaki bilgileri iyice öğrenip, gidecekleri yerin *tepe* ve *düzlüklerini*, dağını, ormanını, nehrini bilerek savaşa girmek Kir'in askerlerinin hünerlerinden biriydi." (s. 5)

6ç. "Bu yerlerin *tepe* ve *düzlüğünü*, insanlarını, nehir ve göllerinin durumlarını casuslardan öğrenmişti." (s. 7)

6d. "Argippeyleri *doğumdan ölümüne* dek saçı büyümeyen halk diye duymuştu." (s. 3)

6e. "Göz açıp kapayana kadar, Massagetlerin aksakallı *yaşlısından* emzikteki *bebeğine* kadar hepsi nehrin boyuna toplandı." (s. 53)

6a örneğinde göçebe/yerleşik zıt anlamlı çifti halklardan oluşan bütünün içeriğini belirtmek için bir ölçek oluşturur. 6b örneğinde Massaget halklarının bütün üyeleri uzaktakisi/yakındakisi ölçeği üzerinde bir yerde bulunmaları açısından tanımlanır. 6c-ç örneklerinde zıt anlamlı çift bir yerin tepe ve düzlüklerini içine alan bütünü oluşturmak için eş güdümlü olarak kullanılmaktadır. 6d örneğinde zıt anlamlı çift süre ölçeğini oluşturmakta olup, doğumdan ölüme dek geçen zaman dilimine işaret etmektedir. 6e örneğinde yaşlı/bebek çifti hepsi sözcüğünün içerimini belirtmekte ve bu içerimin üyeleri yaş ölçeği üzerinden tanımlanmaktadır.

7a. "Bizi düşmana köle, *oğul-kızlarımızı* kul etme." (s.11)

7b. "O, boyun eğdirmek, zenginliği çekip almak, *oğul kızlarını* köle edip geri dönmek için gelir." (s. 17)

7c. "Altın toplasalar; zenginliklerini alıp, *oğul-kızlarını* kul, kadınlarını cariye etseler; Massagetler Oks ve Yaksart'ı bütünüyle hâkimiyetine alsa; ticaret yolunun tek sahibi olurlardı." (s. 35)

7ç. "Hepsi de gözleri parıldayan genç yiğitler; hepsinin *anası babası*, sevdiği yâri, kardeşi akrabası var; hepsi de yakınlarıyla bir iki gün de olsa hasret gidermek istiyordu." (s. 31)

7d. "Massagetlerde kız ve erkeği *ana-babaları* evlendirmezdi." (s. 37)

7e. "Baharda toprağa tohum atan insan, yavrusunun yetişkin olmasını dört gözle bekleyen *ana baba* gibi güzü sabırsızlıkla bekler, emeğinin meyvesini tatmak isterdi." (s. 37)

7a-e örneklerinde zıt anlamlı sözcükler eş güdümlü şekilde kullanılarak tek bir kavramı karşılamaktadır. 7a-c örneklerinde oğul/kız zıt anlamlı çifti çocuk sözcüğü yerine, 7ç-e örneklerinde ise ana/baba zıt anlamlı çifti ebeveyn sözcüğü yerine kullanılmaktadır.

Eş güdümlü zıt anlamlılık işlevinin kapsama türünde önemli olan, bütünü oluşturan üyeler değil; ölçeğin kendisidir. İçlemin kendisinin vurgulandığı kapsama alt türüne ait örnekler aşağıda incelenmektedir.

8a. "O gün bu *erkek* ya da *kız*, yetişkinliğe erişmiş olarak kabul edilirdi ve bundan sonra dileğiyle evlenmesine izin verilirdi." (s. 37)

8b. "Fakat *akla karayı* ayıramadan Krat'a nasıl ceza verirdi, bunu düşünüyordu." (s. 33)

8c. "Dipsiz düşünceler, *ucu sonu* belirsiz hayaller birbirini kovalayıp, Tomaris'in bedenini çökertiyordu." (s. 33)

8ç. "*Başı sonu* görünmeyen denizler gibi, düşüncelerinin de sonu yoktu." (s. 37)

Massagetler, çocuklarını düşman kanı döktükten sonra yetişkin olarak görür. 8a örneğinde yetişkin olmak için cinsiyet bağlamında aranan bir ölçüt olmadığı vurgulanmaktadır. Düşman kanı döken çocuk, erkek ya da kız olması fark etmeksizin yetişkin olarak kabul edilir. Yani bu örnekte cinsiyet ölçeğinin kapsamlılığına dikkat çekilmektedir. 8b örneğinde akla karayı ayıramayan kişinin, düşüncelerinin doğruluk değerine güvenemediği belirtilmektedir. Ak/kara zıt anlamlı çifti, bir olasılıklar bütününü anlatmak üzere kullanılmaktadır. 8c-ç örneklerinde uç/son ve baş/son zıt anlamlı çiftleri kapsamaya, bir ölçeğe işaret etmektedir. Bu örneklerde düşüncelerin netleşmesinde söz konusu ölçeğin bir önemi olmadığı vurgulanmıştır.

3. Karşılaştırma İşlevi

Bir nesne ya da kavram, karşıtı kullanılarak açıklanır. Karşılaştırma işlevinde zıt anlamlı çiftler karşılaştırmalı bir bağlamda ya da zıt anlamlı sözcüklerden birinin diğerine göre ölçüldüğü bir çerçevede eş görünümlü olarak kullanılır. Tipik olarak *X'ten çok Y*; *X, Y'den daha fazla [Sıfat]*; *X yerine Y* şeklindeki söz dizimsel çerçeve içerisinde görülür (Jones, 2002, s. 76).

9a. "*Erkekler kadınlara* göre daha *merhametsiz*, sert ve dayanıklı. (…) Kadın yumuşaktır, yaşayan her şeye ana gözüyle bakar." (s. 35)

9a örneğinde erkek/kadın çifti karşılaştırılan unsurlardır ve merhametsizlik ölçeği bakımından çiftin bir üyesinin diğerine göre daha üstün olduğu belirtilir.

10a. "*Namerdin* karısı olmaktansa *yiğidin* dul eşi olup, ar namusumla öbür dünyaya gitmem yeğ değil midir?" (s. 55)

10a örneğinde namert/yiğit çifti karşılaştırma işlevinin unsurlarıyken namerdin karısı/yiğidin dul eşi arasında ise namert/yiğit çifti aracılığıyla karşıtlık ilişkisi kuvvetlendirilmiştir. Eski Türkçeden beri kullanılan yeğ (yeg/yig) sözcüğü, başka bir söz dizimsel ögeye bağımlı bir kullanım gerektirmeden cümleye karşılaştırma anlamı katmaktadır.

4. Dönüşüm İşlevi

Dönüşüm işlevinde zıt anlamlı çiftler bir nesne, hareket ya da durumdan başka bir nesne, hareket ya da duruma geçişi belirten örneklerde kullanılır (Jones, 2002, s. 85). Zıt anlamlı çiftler ad türü sözcüklerden oluşuyorsa doğrudan çiftin bir üyesinden diğerine geçişi, sıfat işlevindeyse nitelediği nesnenin bir durumdan başka duruma geçişini, zarf işlevindeyse ilgili nesnenin hareketinin yönünü belirtir. Dönüşüm işlevi yapısal, mekânsal, zamansal ve gerçekleşmemiş dönüşüm kategorilerine ayrılmaktadır.

11a. "Hırçın nehir Gellespon'a ilk kez köprü yapan, *açılıp kapanabilen* köprüyü bulan, Ellinlilere yazı yazmayı öğreten halk, Perslere isteyerek tâbi olmuştu." (s. 3)

11b. "İçinden çıktığı sayıca az Pasargard kavmini bir araya toplayıp, onların oturduğu *ufacık* şehri perslerin *en büyük* şehri hâline getirdi." (s. 5)

11c. "*Hırçın* nehri *uysal*, *sırlı* denizi *sıradan*, *kahraman* halkı *köle*, *zengin* toprakları *yoksul* hâle getirmek için sabırsızlanıyordu." (s. 21)

11ç. "O, *büyük* yurtları *küçük* yurtlara, dolup taşan nehirleri ufacık kanallara, yeri göle, gölü bataklığa döndürmekte usta bir padişahtır." (s. 47)

11d. "Geçtiği yerdeki *bağ* ve *bahçeleri* harap edip yakarak çöle çevirir." (s. 47)

11a örneğinde açıl-/kapan- çifti niteledikleri varlığın bir durumdan zıt yöndeki duruma geçişini belirtir. 11b örneğinde ufacık olarak nitelenen şehrin en büyük olarak nitelenmesiyle yapısal değişimi vurgulanır. 11c örneğinde hırçın/uysal, sırlı/sıradan, kahraman/köle, zengin/yoksul zıt anlamlı çiftlerle nitelenen varlıkların durum kötüleşmesi değişimle ifade edilir. 11ç örneğinde büyük/küçük zıt anlamlı çiftiyle nitelenen yurtların yapısal değişiminden bahsedilir. 11d örneğinde ise bağ bahçe/çöl zıt anlamlı çiftiyle varlığın bir durumdan diğerine dönüşümü vurgulanır.

12a. "(…) toprakla uğraşıp *rahat yaşamasalar kötü duruma düşeceklerini* iyi biliyorlardı." (s. 5)

12b. "*Giden* casuslar hemen *dönmedi*." (s. 41)

Rahat yaşa-/kötü duruma düş- çifti bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade ederken 12a örneğinde eylemin olumsuz çekimlenmesi nedeniyle geçiş anlık olarak gerçekleşmemiştir. 12b örneğinde aynı şekilde eylemin olumsuz çekimlenmesi nedeniyle mekânsal değişimin tamamlanmadığı görülür. "Gerçekleşmemiş dönüşümde karşıtanlamlı çiftin standart dönüşüm işlevini gerçekleştireceği cümleler, gerek eylemin olumsuz çekimlenmesi gerekse cümlenin soru cümlesi haline getirilmesi sebebiyle dönüşüm işlevini tamamlayamazlar" (Çetin, 2024, s. 202).

13a. "Nehrin iki yanındaki *ağaçlık* yemyeşil olmuş kızıl yamaçlardaki *kumluğa* güzellik katıyordu. Nehrin iki kenarı ormanlık." (s. 5)

Geç-, değiş-, dönüş- eylemleri gibi ol- eylemi de değişim belirtir. 13a örneğinde yemyeşil ol- eylemiyle ağaçlığın zaman içerisindeki değişimi belirtilmiştir. Ağaçlık-kumluk çiftinin bir üyesindeki değişim sonucu diğer üyesinde bir durumdan başka duruma geçiş gerçekleşmiştir. Ağaçlığın yeşermesi mevsimsel değişikleri ifade ettiği için zamanın akışı dönüşüm işlevini vurgulamaktadır.

14a. "Ovada bir *aşağı* bir *yukarı* hayvan güden insanlarda ne silah olurdu ki?" (s. 43)

14b. "*Yerin* tozunu *göklere* savurup, kılıç ve mızrak oynatarak gelmeseydi…" (s.15)

14c. "Bir anda *yerin* tozu *göklere* savruldu." (s. 67)

14ç. "*Gitmesiyle dönmesi* bir oldu." (s. 49)

14d. "*Git*, söyleyip *dön*." (s. 51)

14e. "Daha yeni biri *gelip*, bunu verip *gitti*, dedi." (s. 51)

14a örneğinde aşağı/yukarı zıt anlamlı çifti mekânsal değişimi belirtir. Genellikle mekânsal değişimi ifade etmek için yön belirten sözcüklerin kullanıldığı görülür. 14b-c örneklerinde değişim, mekân içerisindeki harekete vurgu yaparak yeryüzünden gökyüzüne geçişi bildirir. 14ç-e örnekleri hareket sonucu mekânsal değişimi vurgular. Çetin'e göre (2017, s. 57) "mekânsal değişimler hikayede aksiyona dayalı anlatımların zihinde canlandırılmasını kolaylaştırır niteliktedir."

5. Ayırt Edicilik İşlevi

Ayırt edicilik işlevinde zıt anlamlı çift aralarındaki ilişkinin tabiatından kaynaklanan anlamsal farklılığa dikkat çekmek için eş görünümlü bir çerçevede kullanılır. Ayırt edicilik işlevi üst dilsel (metalinguistik) ve metaforiktir (Jones, 2002, s. 81).

15a. "İnsan olanın savaşı istememesi gerekir. İnsanoğlunun *kötülüğü* isteyesi gelmez, *kötülükten* de *iyilik* umut eder." (s. 11)

15b. "Biz *Gök'ten* emir olup *yere* (dünyaya) inip; Güneş'le büyüyüp gelişip; Oksiart ile Oks'un, Yasiart ile Yaks'ın boyunda yaşadığımızdan bu güne düşman at oynatarak üstümüze gelmiş değil." (s. 55)

15c. "Burası *Doğu* ve *Batı'yı* birleştiren kara ve su yolunun boğazıydı." (s. 19)

15ç. "Burası *Doğu* ile *Batı'nın* ticaret yolunu birleştirmek için elverişli bir yerdi." (s. 61)

Metalinguistik kullanımlarda zıt anlamlı sözcükler arasındaki farklılığın metinde ne anlama geldiği vurgulanır. 15a örneğinde kötülük/iyilik zıt anlamlı çiftiyle metinde savaş ve barışa gönderim yapıldığı görülür. 15b örneğinde Gök/yer farklılığından ziyade Karakalpak Türklerinin gök ile ilgili inanışlarına yönelik bir gönderim görülmektedir. Aral boylarında, Maveraünnehir bölgesinde eskiden beri yaşayan Karakalpaklar, Saka Türklerinin güneydeki uzantıları olan Massagetleri atalarından sayarlar. Massagetler, Tanrı olarak güneşi tanırlar (Uyğur, 2024, II,VII). Kalafat (1998, s. 14), Karakalpaklardaki gök, güneş, ay ve yıldızlarla ilgili inançların diğer Türk halklarında da bulunduğunu ve bunların da Gök Tanrı inanç sistemi mahiyetli olduğunu belirtir. 16c-ç örneklerinde doğu/batı çifti arasında yön kavramı açısından bulunan karşıtlığa değil, çiftin toplumsal, siyasi ve kültürel gönderimlerine dikkat çekilmektedir.

16a. "Sak *kadınlarının erkeklerle* birlikte savaştığını duymuştu." (s. 23)

16b. "Yurdu *erkek* ve *kadın* bir olup koruyunca buraya düşmanın girmesi imkânsızdı." (s. 29)

16c. "Onun *kadın* ya da *erkek* olmasına Massagetler bakmazdı. Çünkü *kadınlar* da *erkeklerle* birlikte savaşırdı …" (s. 35)

16ç. "Yurdu korumada *erkek* de, *kadın* da, çocuk da, *yaşlı* da birdir." (s. 55)

16d. "Bahadır qız yurtta kalan yetmiş yaşındaki *yaşlılar* ile beşikteki çocukların dışındakilere oq yay yaptırıyordu." (s. 3)

16e. "*Kara yoluyla su yolunun* önemi aynıydı." (s. 19)

Ayırt edicilik işlevinin bazı örneklerinde zıt anlamlı çiftler arasındaki farkın ortadan kalktığı vurgulanır. 16a-d örneklerinde kadın/erkek, çocuk/yaşlı arasındaki farklılığın ilgili durumda ortadan kalktığı ifade edilmektedir. 16e örneğinde benzer şekilde kara yolu ve su yolunun değer yönünden farksız olduğu belirtilir.

6. Eş Zamanlılık İşlevi

Eş zamanlılık işlevinde zıt anlamlı sözcükler, bir varlık ya da kavramın farklı iki özelliği üzerinde taşıdığını veya çelişkili iki durumun aynı anda gerçekleştiğini belirtmek adına eş görünümlü olarak kullanılır (Jones, 2002, s. 99).

17a. "Oğlunun yetişkinliğe ermesine hem *sevindi* hem üzüldü." (s. 39)

17a örneğinde sevin-/üzül- eylemleri iki farklı duygunun aynı anda yaşandığını vurgulamak adına eş zamanlılık bağlamında kullanılmaktadır.

7. Çatışma İşlevi

Çatışma işlevi, zıt anlamlı sözcüklerden birinin diğeriyle doğrudan çatışma içerisinde olduğu bir çerçevede zıt anlamlı çiftin eş görünümlü kullanımıdır (Jones, 2002, s. 95).

18a. "Evladını tahta oturtunca, onu ölümle yaşam arasındaki can savaşının içine atacakmış gibi geliyordu" (s. 35)

18b. "*Yenen* halk, *yenilenden* ne kadar mal mülk alıp dönüyordu." (s. 35)

18c. "*Erkek kızı* yenerse, kızın onun isteğine uyması gerekirdi; *kız erkeği* yense bile onu istemezse evlenmezdi." (s. 37)

18a örneğinde ölüm/yaşam zıt anlamlı sözcükleri arasındaki çatışma savaş sözcüğüyle vurgulanmaktadır. 18b örneğinde yenen/yenilen zıt anlamlı çiftiyle nitelenen taraflar arasındaki mücadeleye, 18c örneğinde erkek/kız zıt anlamlı çiftiyle cinsiyetlerden birinin diğerine üstünlük kurma çabasına dikkat çekilmektedir.

8. Uç Değer İşlevi

Uç değer işlevinde zıt anlamlı çiftler ölçeklerinin en uç noktalarını bağlayan bir söz dizimsel çerçevede eş görünümlü olarak kullanılır (Jones, 2002, s. 91). Uç değer işlevi ölçeğin tamamını değil, uç değerlerini kapsar.

19a. "Orakpiyler ayrıca yere ekin ekmeyi, en *aşağılık* kişilerin yaptığı iş olarak kabul ederdi. Askerliği ise en *değerli* iş olarak görürlerdi." (s. 61)

19b. "Bu, ya ölüm ya *kalım* denilen karardı." (s. 63)

19c. "Ya Kir'e *bağımlı* ya da *bağımsız* bir padişah olursunuz." (s. 63)

19ç. "Kendisiyle Perslerin çadırına giren Farasman'ın ne *tutulduğunu* ne de *kurtulduğunu* duymuştu." (s. 65)

Türkçede en üstünlük derecesi gösteren (Korkmaz, 2017, s. 368) en sözcüğü, uç değer işlevinin söz dizimsel çerçevesinde bulunmaktadır. 19a örneğinde aşağılık/değerli ölçeğinde en sözcüğüyle uç değerlerin vurgulandığı, en değerli ve en değersiz işin belirtildiği görülür. 19b-ç örneklerinde ölüm/kalım, bağımlı/bağımsız, tutul-/kurtul- zıt anlamlı çiftleriyle ölçeğin ara değerleri değil, uç değerleri ima edilmektedir.

9. Denklik İşlevi

Denklik işlevinin görüldüğü cümleler Y'nin X'teki n'si [X n of Y] yapısını kullanma eğilimindedir (Jones, 2002, s. 101). Bunun yanında farklı cümle kurulumlarıyla da denklik işlevi yerine getirilmektedir. Bu işlevde zıt anlamlı çiftler denk unsurlar olarak bir araya gelir.

20a. "Massagetler, *kız* ve *erkek* çocukları ancak ilk insan kanı döktükten sonra yetişkin olarak görürdü." (s. 37)

20a örneğinde kız/erkek çifti zıt anlamlı sözcüklerden oluşsa da çocuklar insan kanı döktükten sonra yetişkin olma noktasında cinsiyet farklılığı gözetilmeden birbirlerine denk değerlendirilmektedir.

10. Sürerlik İşlevi

Sürerlik işlevinde zıt anlamlı sözcükler tekrar ve süreklilik vurgulamak için eş görünümlü olarak kullanılır. Çetin (2024, s. 213), literatürdeki hiçbir çalışmada sürerlik işlevinin örneklerine rastlanılmadığını, bu tarz cümlelerin eş güdümlülük (coordination) altında incelendiğini, iki işlev arasındaki farkın çok ince olduğunu belirtmektedir. Sürerlik işlevinde zıt anlamlı çiftlerin anlamsal özelliklerini nispeten yitirdikleri ve sadece zaman belirtme özellikleriyle kullanıldıkları görülür.

21a. "Onlar *gece gündüz* ok yapmaktaydılar" (s. 3)

21b. "Çocuğu, yaşlısı, kadını, erkeği, *sabah akşam* çarpışmaya hazırlanıyordu." (s. 3)

21c. "Massagetler gelen düşmanın Oks'un bu lânetine uğramasını dileyerek *gece gündüz* dua etmekteydi." (s. 5)

21a-c örneklerinde ikileme yapısında kullanılan zıt anlamlı sözcükler zamansal olarak tekrar ve süreklilik belirtmektedir.

11. İkili Sınıflandırma İşlevi

İkili sınıflandırma işlevinde zıt anlamlı çift, tekil veya çoğul bir nesne, varlık ya da kavramı ikiye bölme veya ikili sınıflandırma amacıyla kullanılır (Çetin, 2024, s. 183). Bir varlık veya kavram yalnızca iki seçenekten oluşan bir sınıflandırmayla değerlendirildiği için zıt anlamlı çiftler dereceli ve ilişkili olma özelliğini yitirir.

22a. "… savaş meydanına çıksın. Oks'un hangi tarafı ona uygun? *Sol* taraf ise biz geçelim. *Sağ* taraf ise üç gün süre veririz." (s. 15)

22b. "Onların, *sağ* göğüslerini küçük yaşta yaktırdığını, *sol* taraftakini ise soyunu devam ettirmek, çocuk emzirmek için bıraktığını … işitmişti." (s. 17)

22a örneğinde savaş meydanının Oks nehrinin sağ ve sol tarafı olmak üzere ikiye bölündüğü görülmektedir. 22b örneğinde ikili organ adlarından göğüs sözcüğü sağ/sol zıt anlamlı çiftinin ikili sınıflandırma işlevinde kullanıldığına ipucu oluşturmaktadır.

23a. "Benim son düşüncem şu. *Doğru* mu, *yanlış* mı sizler söyleyin." (s. 57)

23b. "*Düş* mü, *gerçek* mi?" (s. 67)

23c. "Haberler nasıl? İyi mi, *kötü* mü?" (s. 67)

23a-c örneklerinde doğru/yanlış, düş/gerçek ve iyi/kötü zıt anlamlı çiftleri sorgulayıcılık yoluyla ikili sınıflandırma işlevi gerçekleştirmişlerdir. Varlıkların zıt anlamlı çiftlerin oluşturduğu seçeneklerden yalnızca biri içerisinde yer bulabileceği anlaşılmaktadır.

12. Nedensellik İşlevi

Nedensellik işlevinde zıt anlamlı sözcükler bir durumun başka bir duruma neden olduğu bağlamlarda eş görünümlü olarak kullanılır (AlHedayani, 2016, s. 156). AlHedayani nedensellik terimi yerine sonuç terimini kullanmıştır.

"A Study on Antonymous Relations in Turkey Turkish Proverbs and Idıoms" adlı makalede "Rüzgar eken fırtına biçer.", "Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele." gibi örneklerde görülen nedensellik ilişkileri "Adlar Arasındaki Değiştirimli Karşıt Anlamlılık (Substitutional Antonymy Between Nouns)" başlığı altında incelenmiştir (Akçataş, 2011, s. 314).

24a. "O, boyun eğdirmek, zenginliği çekip almak, oğul kızlarını köle edip *geri dönmek* için *gelir*." (s. 17)

24b. "Şimdi *erkekler padişahlığı* olacak, ben *kadınlar padişahlığı* olmasını istemiyorum." (s. 23)

24c. "Niye bunu istedi? *Kadın padişaha* başka *erkek padişahlar* âşık olup gelir, Massagetlere rahat vermez diye mi?" (s. 71)

24ç. "Bunlar Sparangis'i gizli bir yere çağırıp, anasının yerine onu *tahta oturtmak* istediklerini, annesinin *tahttan indirilme* vaktinin geldiğini, ulu Perruan ölüp Tomaris tahta oturtulacağı

zaman, onun halk arasına bir kez bile çıkmayan oğlu on sekizine geldiğinde tahtı ona vermek şartıyla oturtulduğunu söylemişlerdi." (s. 29)

Cümlede nedenselliği oluşturan unsurlardan biri "için" edatıdır. 24a örneğinde "oğul kızlarını köle edip geri dön-" ve "gel-" arasında için edatı kullanılarak neden-sonuç ilişkisi kurulur. 24b örneğinde kadınlar padişahlığının istenmemesinin nedeni erkekler padişahlığının istenmesidir. 24c örneğinde diye edatının nedenselliği kuvvetlendirici unsur olarak öne çıktığı görülmektedir. Söz konusu istek ile kadın padişaha başka erkek padişahların âşık olup gelmesi arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmaktadır. 24ç örneğinde yer alan şart sözcüğü nedenselliği kuvvetlendirme işlevi görmektedir. Bu örnekte annesinin tahtan indirilme vaktinin gelmesi, Sparangis'in tahta oturtulma isteğinin nedeni olarak gösterilmektedir.

13. Olumsuzlayıcılık İşlevi

Olumsuzlayıcılık işlevinde; zıt anlamlı çiftin bir ögesinin, diğerini kuvvetlendirmek için olumsuz kullanıldığı görülür (Jones, 2002, s. 88). Yerine sözcüğü ile olumsuz anlam yüklenen öge diğerine alternatif olmaktadır.

25a. "Ölüm için değil, *hayat* için çalışır." (s. 33)

25a örneğinde hayat sözcüğünü vurgulamak için sözcüğün zıt anlamlısı olumsuz bir yapıda belirtilmektedir. Vurgu işlevli bu tarz örneklerde, olumsuz yapının cümleden çıkarılması anlam değişimine yol açmaz, diğer unsura daha fazla dikkat çekmek için bu yapı kullanılır.

26a. "Kir, *erkeklerin* yerine ellerine silah alıp yurdunu savunan *kadınların* padişahlığı hakkında çok hikâye dinlemişti." (s. 17)

26a örneğinde verilen bilgiye göre ellerine silah alıp yurdu savunan kadınlardır. Bunun alışılmadık bir durum olduğunu vurgulamak için erkekler sözcüğü, yerine sözcüğü ile olumsuzlanır.

14. Ortalama İşlevi

Ortalama işlevinde zıt anlamlı çiftlerin ait olduğu ölçeğin orta noktasını vurgulamak için kullanıldığı görülür.

27a. "Yiğidin gözleri meşale gibi kıvılcım saçarken, vücudu *belli belirsiz* titriyordu." (s. 39)

27a örneğinde titreme ne belirli ne de belirsiz olarak tanımlanmaktadır. Belli/belirsiz zıt anlamlı çifti belirsizlik vurgulaması nedeniyle ait olduğu ölçeğin uç noktalarına belli bir yakınlık taşır.

15. İş birliği İşlevi

İş birliği işlevinde zıt anlamlı çiftler birliktelik ve benzerliğe vurgu yapılan bir söz dizimsel çerçevede eş güdümlü olarak kullanılır (Jones, 2002, s. 98).

28a. "Onlar *atlı*, *yaya*, develi, arabalı olarak geldiler." (s. 47)

28b. "Bu bin söz kulağına gelen kişinin, *düşmanına* nasıl *dost* olup, kendi padişahına nasıl karşı çıktığını anlayamaz derlerdi." (s. 53)

28a-b örneklerinde atlı/yaya, düşman/dost zıt anlamlı çiftleri birbirleriyle bir birliktelik ve iş birliği yönünden vurgu amacıyla kullanılmaktadır.

Sonuç

Çalışmada Tomris ve Kirus hikâyesindeki zıt anlamlı sözcükler söylemsel işlevlerine göre incelenmiştir. Jones'un tespit ettiği yardımcı zıt anlamlılık, eş güdümlü zıt anlamlılık, karşılaştırma,

dönüşüm, ayırt edicilik, eş zamanlılık, çatışma, denklik, olumsuzlayıcılık, uç değer, iş birliği işlevlerinin ve literatürdeki sürerlik, ikili sınıflandırma, nedensellik, ortalama işlevlerinin Tomris ve Kirus hikâyesindeki örneklerle uyumluluk gösterdiği görülmüştür. Yardımcı zıt anlamlılık işlevi 13 örnekle, eş güdümlü zıt anlamlılık işlevi 20 örnekle, dönüşüm işlevi 14 örnekle karşılaşılma sıklıkları en yüksek işlevler olmuştur. Eş zamanlılık, denklik ve ortalama işlevleri ise birer örnekte gözlemlenmiştir.

Çalışma sonucunda zıt anlamlı çiftlerin metin içinde bir arada kullanılmalarının rastlantısal olmadığı tespit edilmiştir. Aralarında karşıtlık ilişkisi bulunan zıt anlamlı sözcükler, belirli bir metinsel işlevi gerçekleştirmek için bir arada kullanılmaktadır.

Yardımcı zıt anlamlılık işlevinde zıt anlamlı çift (A-çiftinin) cümlede başka bir karşıtlık (B-çifti) üretmektedir. Yardımcı zıt anlamlılığın "Onlar *babalarını Gök* ve Güneş, *analarını yer* diye bilirlerdi." gibi örneklerinde A-çiftlerinin cinsiyet vurgulamak için kullanıldığı görülür. En sık gözlemlenen eş güdümlü zıt anlamlılık işlevinde zıt anlamlı çift ölçeği bir bütün olarak belirtmektedir. Eş güdümlü zıtlık işlevinin ikili ögeleri belirtmek, yönleri ve cinsiyet ayrımını vurgulamak için kullanıldığı görülür.

Karşılaştırma işlevinde bir kavram karşıtı kullanılarak vurgulanır. Dönüşüm işlevinde kişilerin ve nesnelerin geçirdiği yapısal, zamansal ve mekânsal değişimler bildirilmektedir. Ayırt edicilik işlevinde zıt anlamlı çiftlerin toplumsal, siyasi ve kültürel farklılıklara dikkat çekmek için kullanıldığı görülür. Eş zamanlılık işlevinde iki farklı duygu durumunun aynı anda gerçekleştiği belirtilmiştir. Çatışma işlevinde ikili unsurlar karşı karşıya getirilmiş, uç değer işlevinde zıt anlamlı sözcüklerin ait olduğu ölçekler belirginleştirilmiştir. Denklik işlevinde zıt anlamlı çiftin üyeleri arasında eşitlik kurulmuştur. Sürerlik işleviyle sürekli gerçekleştirilen eylemler vurgulanmıştır. İkili sınıflandırma işlevinde varlıkların zıt anlamlı çiftlerin oluşturduğu seçeneklerden yalnızca biri içerisinde yer alabileceği görülür. Nedensellik işlevinde zıt anlamlı çift neden-sonuç ilişkisinin kurulduğu bağlamlarda kullanılır. Olumsuzlayıcılık işlevinde zıt anlamlı çiftin unsurlarından birinin olumsuz yapıda kullanılmasıyla diğer unsur vurgulanır. Ortalama işlevinde belirsizlik ifade edilirken iş birliği işlevinde zıt anlamlı çiftlerin birlikteliği vurgulanır.

Kullanım sıklığı en yüksek olan zıt anlamlı çiftler 9 örnekle erkek/kadın, 6 örnekle gök/yer, 4 örnekle oğul/kız, ana/baba, 3 örnekle sağ/sol, gece/gündüz, git-/dön- çiftleri olmuştur. Zıt anlamlı çiftlere dâhil oldukları sözcük türleri açısından bakıldığında ad ve sıfatların işlevlerin oluşumunda gözle görülür bir etkisi saptanmamıştır. Bunun yanında eylemlerden oluşan zıt anlamlı çiftler hareketle bağlantılı olarak dönüşüm işlevinde daha aktif görülür.

Extended Abstract

The work titled "Tomris and Kirus" tells the story of Tomris Hatun, who is known as the granddaughter of Alp Er Tunga, one of the most important ancestors of the Turks. The work in question was written by Karakalpak folklorist, literary figüre, writer and academician Prof. Dr. Sarıgül Bahadırova and translated into Turkey Turkish by Prof. Dr. Ceyhun Vedat Uyğur. This study examines the antonyms in the story of Tomris and Kirus syntactically according to their discursive functions. Studies have been conducted in various languages on the functions of antonyms, which are the language reflection of the system of classifying entities and concepts according to their similar or different characteristics. Studies aimed at determining the discursive functions of antonyms based on Turkish are important as there are not many studies on this subject in Turkish. According to Clark's "minimum contrast rule," antonyms require minimal contrast. For example, the antonyms "woman" and "man" represent similarities in terms of being human and adult, but contrasts in terms of gender. Different definitions and explanations have been made

about antonyms and their types. Word-level opposition types such as directional (up/down, forward/backward), gradual (hot/warm/cool/cold, open/interval/closed), relational (buy/sell, for sale/rent), binary, polar (alive/dead, boy/girl), formally related (responsibility/irresponsibility, paid/broke) were determined. Antonyms are classified according to their co-occurring usage relations in the sentence, unlike the classifications made according to semantic and referential relations. Studies have been conducted on the discursive functions that antonyms perform syntactically within the text. Jones's (2002) study, which aimed to identify the discursive functions of antonym pairs using corpus-based examples, has been the starting point for many studies on this topic. The discursive functions of antonyms witnessed in the story of Tomris and Kirus are as follows: Ancillary antonymy, coordinated antonymy, comparison, transformation, distinctiveness, simultaneity, conflict, extreme value, equivalence, continuity, binary classification, causality, negation, average, cooperation. The coordinated antonymy function was the function with the highest frequency of use, with 20 examples. The other two functions with the highest frequency of use are the ancillary antonymy function with 13 examples and the transformation function with 14 examples. The simultaneity, equivalence, and average functions were observed in one example each. In the ancillary antonymy function, the antonym pair (A-pair) produces another antonym (B-pair) in the sentence. In examples of ancillary antonymy such as "They knew their fathers as the sky and the sun, and their mothers as the earth," A-pairs are used to emphasize gender. In the most frequently observed coordinated antonymy function, the antonym pair specifies the scale as a whole. The coordinated antonymy function is seen to be used to indicate binary elements and emphasize aspects and gender distinctions. In the comparison function, a concept is emphasized by using its opposite. In the transformation function, the structural, temporal, and spatial changes experienced by people and objects are reported. In the distinctiveness function, antonym pairs are used to draw attention to social, political and cultural differences. It has been stated that in the simultaneity function, two different emotional states occur simultaneously. In the conflict function, binary elements are contrasted, and in the extreme value function, the scales to which the antonyms belong are made clear. In the equivalence function, equality is established between the members of the antonym pair. The function of continuity emphasizes actions that are performed continuously. In the binary classification function, it is seen that entities can be included in only one of the options formed by antonym pairs. In the causality function, the antonym is used in contexts where a cause-effect relationship is established. In the negation function, one of the elements of the antonym pair is used in a negative structure to emphasize the other element. While uncertainty is expressed in the average function, the association of antonym pairs is emphasized in the cooperation function.

The antonym pairs with the highest frequency of use are man/woman with 9 examples, sky/earth with 6 examples, son/daughter, mother/father with 4 examples, right/left, night/day, go/turn with 3 examples. When antonym pairs are examined in terms of the word types they are included in, nouns and adjectives have no visible effect on the formation of functions. Furthermore, antonym pairs consisting of verbs are seen more actively in the transformation function in connection with movement.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Use of Artificial Intelligence: No artificial intelligence-based tools or applications were used in this research process. The entire content of this study was created by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles."

Kaynakça

Akçataş, A. (2011). "A Study on Antonymous Relations in Turkey Turkish Proverbs and Idıoms". *Turkish Studies*. C. 6, S. 1, 311-322.

Aksan, D. (2009). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayın Evi.

Akşehirli, S. (2018). "Türkçede Bağımlı Karşıt Anlamlılık". *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*. C. 4, S. 1, 41-60.

AlHedayani, R. (2016). *Antonymy in Modern Standard Arabic*. (Ph.D. Dissertation). Brighton: University of Sussex.

Clark, H. H. (1970). "Word Associations and Linguistic Theory". *New Horizons in Linguistics* içinde (271-286), ed. John Lyons. Baltimore: Penguin.

Çetin, S. (2024). *Türkiye Türkçesinde Karşıtanlamlılık ve Eşgörünüm*. (Doktora Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Çetin, S. (2017). "Dede Korkut Kitabı'nda Zıt Anlamlılığın Eşgörünümlü Kullanımları". *XII.Uluslararası* Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı (İhsan Doğramacı'ya Armağan) içinde (48-60), ed. Rasim Özyürek, Ayşegül Celepoğlu ve Aziz Gökçe. Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları.

Jones, S. (2002). *Antonym: A Corpus-based Perspective*. London: Routledge.

Kalafat, Y. (1998). "Karakalpak Türklerinde Halk İnançları". *Milli Folklar*. S. 40, 11-14.

Karaağaç, G. (2016). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uyğur, C. V. (2024). *Tomris ve Kirus Tomaris häm Kir*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.